

שו"ת מהרלב"ח (סי' טו) כתב שהוא ספק ברכה לבטלה בכל זאת כתב שמנהג האשכנזים הוא הנכון.

בית יוסף (או"ח סי' רלד) שמנהג האשכנזים הוא הנכון. ועיין בדבריו בסימן נה.

שו"ת מבי"ט (ח"ג סי' קצ) שלח לו רבי שלמה מאיטליא, שהגיעו ספרדים ואמרו שמנהג אבותם לומר מנחה בקור, ואמר להם רבי שלמה "קראתי להם עדים נאמנים כי בהרבה מקומות בעלי החכמה ביטלו מנהג זה", ולא רצו לשמוע לו ולכן שלח להמבי"ט שישלח מצפת שלפחות במנחה גדולה יעשו חזרה. והמבי"ט עשה רצונו וכתב שכן ראוי לעשות במנחה גדולה שיש רוב עם, ולכתחילה גם במנחה קטנה אפילו יש רק עשרה שיזהירים שיענו אמן, וכשיש עשרים בכל אופן שיעשו חזרה, ע"ש. ונראה שעיקר החשש לדעתו הוא אם לא עונים אמן, ולזה קורא כוונה ע"ש.

[ערך לחם סי' קכד כתב: עיין שו"ת מהרי"ל סי' טו. וכתבו במהד' מכון ירושלים שצ"ל סי' קנו. ולענ"ד יש להגיה, במקום שו"ת מהרי"ל צ"ל: שו"ת מהרלב"ח. ודו"ק].

סוגיא זו התבררה על ידי משא ומתן עם הבה"ח תב"ו כה"ר יאיר דלויה נר"ו.

סימן יא

תחנון בלילה ובבין השמשות (או"ח סימן קלא סעיף ג)

שולחן ערוך: אין נפילת אפים בלילה, ובלילי אשמורת נהגים ליפול על פניהם שהוא קרוב ליום.

בסוגיא זו יש להאריך ולברר מספר נקודות. א. דעות הראשונים גבי נפילת אפים בלילה. ב. דעות המקובלים. ג. נפילת אפים בלילי אשמורת לדעת המקובלים. ד. נפילת אפים בבין השמשות.

א. דעות רבותינו הראשונים.

הנה הראשונים הביאו תשובת רב שר שלום גאון שאפשר לומר נפילת אפים בלילה, ושכבית רבנו שבבבל נוהגים לומר אחר ערבית נפילת אפים. וזה לשון ספר המנהג (סי' פד): ואמר רב שר שלום שמותר לאדם ליפול על פניו אחר תפילת ערבית כעל תפילת מנחה וכן מנהג בבבל חוץ מערבי שבתות וערבי י"ט. אך לא נהגו העם כי אם במנחה שהיא עת רצון והיא חובה. אב"ן. עכ"ל. וכן מובא תשובת רב שר שלום בסדר רב עמרם גאון, ובספר האשכול (עמ' 94), ובשבלי הלקט (שיבולת ל), והטור (סי' רלז). ובתשובת מהר"ם בן ברוך דפוס פראג סי' תר"ג. וכן סובר רב סעדיה גאון בסידורו (עמ' כח).

אוצר החכמה

13676

ובספר המנהג וספר האשכול הוסיפו שלא קבעו לומר נפילת אפים במנהג, כיון שתפלת ערבית גופא רשות ולכן לא אטרחו רבנן למינפל על אפיהון. וכן כתב שבולי הלקט בשם גאון אחר שאין נפילת אפים בתפילת ערבית כלל וכך מנהג פשוט בכל ישראל. עכ"ל. וכ"כ כל בו וארחות חיים.

וכן כתב הרמב"ם הל' תפלה פ"ה ה"ט: מנהג פשוט בכל ישראל שאין נפילת אפים וכו' ולא בערבית שבכל יום ויש יחידים שנופלין על פניהם בערבית. וכ"כ בפרק ז הי"ח: ואם התחנן אחר תפלת ערבית הרי זה משובח. וכתב רבנו מנוח ועכשיו לא נהגו להתחנן וכו'. ע"כ.

[הרשב"ץ במאמר חמץ (פ"ב ה"ג) כתב וז"ל: כתוב בס' הטורים סימן תכ"ט מר"ח ניסן עד אסרו חג אין נופלים על פניהם לא ביום ולא בלילה, כך מצא כתוב. ומה שכתב בלילה שטפא דלישנא הוא שכל השנה אין לנו נפילת אפים בלילה. עכ"ל רבנו הרשב"ץ זלה"ה. והנה הערתו על הטור כבר יושבה מרן הבית יוסף שם שכוונת הטור לפי מנהג בית רבנו שבבבל שהיו אומרים תחינה בלילה שהביאו בטור סי' רלז, ועליהם אומר שבחודש ניסן לא נהגו. ע"ש. ויש להעיר למה הטור הזכיר נפילת אפים דערבית שלא נהגו לאומרה רוב ככל ישראל, ואילו נפ"א דמנחה שנהגו כל ישראל כמוכא בטור סי' רלד השמיטה כאן. ולכן נראה לענ"ד לומר שכוונת הטור באומרו בלילה היינו בערב והכוונה לתפילת מנחה, ולא דוקא בלילה ומצינו כן בכמה מקומות ראה לדוגמא סימן קלא סעיף א בהגה ובמשנה ברורה ס"ק ז. שוב ראיתי למו"ה יוסף אלאשקר בספרו דרך עץ החיים על הטור שכתב ככל הנזכר וז"ל: יש לעיין ענין אומרו "ולא בלילה" פשיטא שאין שם תחינה בלילה ואפילו בשאר ימות השנה. ואולי כוונתו על נפילת אפים של מנחה שהיא קרובה ללילה. או אפשר שיש מקומות שעושים נפילת אפים בלילה, ובפרט בימי התשובה. או אפשר אגב ריהטא אמ', על צד הגזמא, לא ביום ולא בלילה. עכ"ל ודפח"ח].

באופן שדעת הגאונים והראשונים שמותר ליפול על אפים בלילה, ואפילו משובח, אלא שלא קבעוהו חובה ולא נהגו כן. ורק לדעת גאון אחר המוכא בשבילי הלקט יש צד לומר שכוונתו שאין ראוי כן. וראיתי בהערות על התניא רבתי הנקרא פרי ישורון עמ' פח שכוונת שבלי הלקט באומרו גאון אחר הוא בעל הצרורות. ולפי זה יוצא שהוא איסור גמור לדעתו. וצ"ע אם אפשר לומר כן לפי סדר זמנים.

אוצר החכמה

13676

וראה רוקח (סי' רכח) שנראה ברור מדבריו שנופלים על פניהם בלילה ע"ש. ועיין מה שהעיר עליו גלינוני הש"ס ב"מ נט ע"ב ד"ה ההוא. וראה פירושי סידור התפילה לרוקח (ח"ב עמ' תג).